

УДК 336.226

О. А. Прокопенко,

здобувач кафедри фінансів і кредиту, Київський економічний інститут менеджменту

БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧІ ПОДАТКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена оцінці впливу бюджетоутворюючих податків на динаміку розвитку сільського господарства в Донецькій області. Виявлено, які показники результативності діяльності сільського господарства є найбільш чутливими до зміни податкового навантаження.

The article is devoted the estimation of influence of budget form taxes on the dynamics of agricultures development in the Donetsk region. What indexes of effectiveness activity of agriculture are most sensible to the change of the tax loading are discovered.

ВСТУП

Сільське господарство є особливим сектором національної економіки, що зумовлено не тільки особливими умовами його господарювання, але і особливими впливами, які воно чинить на загальну економічну кон'юнктуру регіону. Характерною особливістю сільського господарства є високий рівень витрат, значний розрив у часі між моментом здійснення витрат та отриманням результату, залежність від природно-кліматичних умов. Значне фінансове навантаження та високий рівень невизначеності сприяють виникненню високих ризиків господарювання у цій сфері. В той же час нормальний розвиток сільськогосподарського сектору забезпечує населення відповідної країни продовольчою продукцією, створює базис для розвитку експорту сільськогосподарської продукції та забезпечує нормальний рівень зайнятості у сільській місцевості, що сприяє зменшенню соціальної напруги у суспільстві.

Зважаючи на те, що на сьогоднішній день в Україні використання прямої державної підтримки сільськогосподарських виробників є ускладненим через дефіцит бюджетних коштів, існує необхідність в активізації непрямих важелів, податкових зокрема, розвитку сільського господарства.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблемам розвитку сільського господарства в Україні, реформування його фінансового забезпечення присвячені праці багатьох вітчизняних дослідників, зокрема О. Гривківської, Я. Жаліла, Б. Кваснюка, С. Романюк, Ф. Ярошенка, І. Хлівної та ін. Однак питання впливу

бюджетоутворюючих податків на динаміку розвитку сільського господарства потребує поглибленого дослідження. Тому метою нашої статті визначено аналіз розвитку сільського господарства у Донецькій області та вплив на нього бюджетоутворюючих податків.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Специфіка розвитку сільськогосподарського сектору національної економіки України зумовлена особливостями його становлення. Теоретично на сьогоднішній день створена законодавча база для функціонування сільськогосподарських підприємств, а також для формування нормального рівня їх фінансового забезпечення. Однак формування "нового" сільськогосподарського виробника відбувається на спадщині колишнього СРСР. Фактично на сьогоднішній день відсутня альтернатива колишнім колгоспам, фермерство розвивається вкрай повільно через недостачу фінансових ресурсів та високий рівень податкового навантаження. Всі ці фактори зумовили низьку прибутковість сільського господарства, що, у свою чергу, звужує можливості сільськогосподарських виробників здійснювати інвестиції в основний капітал та розширювати масштаби виробництва. Окрім того, рівень середньомісячної заробітної плати у сільському господарстві практично удвічі нижчий, ніж у промисловості, у 1,8 разів нижчий, ніж у будівництві [3, 8].

Динаміка основних показників розвитку сільського господарства у Донецькій області відображена у табл. 1.

З даних, представлених у таблиці 1, можна зробити висновки про те, що протягом ряду

Таблиця 1. Основні показники розвитку сільського господарства у Донецькій області у 2000—2007 рр.

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Фінансовий результат, млн грн.	-3,3	102,8	70,2	-19,1	77,1	93,3	47,3	-3,1
В т.ч. фінансовий результат малих підприємств, млн грн.	16,7	-15,9	-11,2	-31,6	-11,0	-8,5	4,9	-1,8
Валова продукція сільського господарства, млн грн.	4160	5035,7	5046,4	3858,9	5152,9	5268,1	4987,2	5186,8
Вартість основних засобів, млн. грн.	3882,9	3173,6	2894,9	2710,9	2756,4	2675,3	3135,3	3432,4
Обсяг інвестицій в основний капітал, млн грн.	...	117,5	113,9	105,7	157,7	170,9	192,4	202,3
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	164	239	281	327	453	621	742	821
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	96,7	83	73,2	65,4	57,9	54	52,8	51,1

Джерело: побудовано автором за даними джерел [3, 6].

років сільське господарство є збитковим, сектор малого підприємництва у цій сфері знаходиться практично на межі виживання. Вартість основних засобів зростає вкрай повільно, що обмежує можливості кредитування сільського господарства під заставу. Обсяги інвестицій в основний капітал зростають низькими темпами. Середньомісячна заробітна плата є найнижчою з усіх галузей Донецької області, середньооблікова чисельність зайнятих у сільському господарстві знижується щороку. Таким чином, протягом останніх восьми років продовжується занепад сільського господарства, головною причиною якого, безперечно, є недостатність фінансових коштів.

Щодо фінансового забезпечення сільського господарства коштами державної фінансової підтримки, то, як зауважує І. Хлівна, спостерігаються наступні особливості:

— при виділенні коштів державної фінансової підтримки для аграрного сектору не відбувається поділ сільськогосподарських виробників залежно від їх розмірів та організаційно-правової форми діяльності, внаслідок чого не передбачаються відмінності у формах державної фінансової підтримки великих колективних господарств та виробників-фермерів;

— запроваджені нові форми державної фінансової підтримки, що реалізуються через такі бюджетні програми, як: "Фінансова підтримка фермерських господарств, в т.ч. через механізм мікрокредитування" та "Фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів комерційних банків (часткова компенсація ста-

вок за кредитами комерційних банків)". При цьому фактичне доведення коштів державної фінансової підтримки до фермерів реалізується через Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств, але при порушеннях встановлених норм розподілу фінансування, незабезпеченні фондом своєчасного та в повному обсязі повернення коштів фінансової підтримки, невідпрацьованістю системи контролю за цільовим використанням бюджетних коштів;

— спостерігається обмеженість можливостей щодо раціонального та у повній мірі використання коштів державної фінансової підтримки фермерськими господарствами;

— необґрунтованість виділення (іноді багатократне) державної цільової фінансової підтримки обмеженій кількості фермерів [Хлівна, с. 8—9].

Всі зазначені недоліки зумовлюють необхідність розвитку системи непрямої державної підтримки сільського господарства в Україні та Донецькій області зокрема. Для того щоб визначити, застосування яких важелів непрямої державної підтримки буде найбільш ефективним, проаналізуємо, які основні показники розвитку сільського господарства є чутливими до зміни динаміки податкового навантаження. Інформація про величину податкового навантаження та динамку надходжень двох головних бюджетоутворюючих податків (ПДВ і податку на прибуток) відображено у табл. 2.

Для оцінки впливу податкового навантаження та окремих податків на основні показники результатів розвитку сільського господарства нами були побудовані кореляційно-регресійні залежності (рис. 1, 2).

Із графіків, зображених на рис. 1, видно, що найбільший вплив податкове навантаження чинить на фінансові результати сільськогосподарського виробництва (лінійна залежність) та на динаміку вартості основних засобів (поліноміальна залежність другого ступеня). Найменше залежить від податкового навантаження обсяг валової продукції сільського господарства. Коефіцієнти побудованих аналітичних моделей свідчать, що при збільшенні податкового наван-

Таблиця 2. Динаміка надходжень ПДВ, податку на прибуток та податкового навантаження на економіку Донецької області у 2000–2007 рр.

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Фактичні надходження ПДВ, млн грн.	463,9	722	692,8	1288,3	1725,4	2700,7	3805,8	4118
Надходження податку на прибуток підприємств, млн грн.	1004,9	897,6	1092,9	2257,9	3799,2	4560,4	4157,6	5263,7
Податкове навантаження на економіку області, %	6,1	4,2	4,9	4,9	7	5,5	4,4	5,2

Джерело: оперативні дані ДПА у Донецькій області, розрахунки автора

таження на 1% фінансовий результат діяльності сільськогосподарських підприємств зменшується на 1,3167 млн грн., а вартість основних засобів — на 768,67 млн грн. (тобто процес оновлення основних засобів не відбувається).

Із рисунку видно, що залежності аналізованих показників від обсягів сплаченого ПДВ аналогічні і для податкового навантаження. Такий же результат ми отримали, оцінивши вплив податку на прибуток на аналізовані показники.

Далі нами було здійснено оцінку впливу податкового навантаження та основних бюджетоутворюючих податків на динаміку обсягів інвестицій в основний капітал у сільському господарстві (табл. 3).

Таким чином, розрахунки засвідчують високу залежність показників результативності розвитку сільського господарства від динаміки податкового навантаження та основних бюджетоутворюючих податків. Це означає, що регуляторний потенціал, закладений у податках, для підтримки розвитку сільського господарства на сьогоднішній день в Україні не використовується. Результати розвитку сільського господарства виявилися однаково чутливи-

ми і до динаміки податку на прибуток, і до динаміки ПДВ. Тому застосування регулюючих важелів має відбуватися одночасно по цих двох податках.

Для обґрунтування напрямів застосування податкових важелів підтримки сільського господарства необхідно з'ясувати, які галузі

сільського господарства більше реагують на зміну податкового навантаження. Нами було проаналізовано вплив податкового навантаження на рентабельність сільського господарства у цілому, та рентабельність рослинництва і тваринництва зокрема (табл. 4).

Результати розрахунків, представлені у таблиці 4, свідчать, що найбільший вплив рівень податкового навантаження чинить на рівень рентабельності продукції рослинництва. Параметри аналітичної моделі показують, що при збільшенні рівня податкового навантаження на 1% рівень рентабельності продукції рослинництва зменшиться на 1,97%. Значення $R^2=0,9288$ означає, що на 92,88% рівень рентабельності рослинництва залежить від рівня податкового навантаження.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Результати проведеного дослідження засвідчують високу залежність показників розвитку сільського господарства від рівня податкового навантаження на економіку області та динаміки основних бюджетоутворюючих податків (ПДВ і податку на прибуток). Найбільш чутливими до податкового навантаження виявилися фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств, обсяги інвестицій в основний капітал, вартість основних засобів. Аналізуючи чутливість галузей сільського господарства до рівня податкового навантаження, було виявлено, що найбільш чутливим до зміни податкового навантаження є рослинництво.

Таким чином, виважене і обґрунтоване застосування регулюючих податкових важелів для стимулювання розвитку сільського господарства

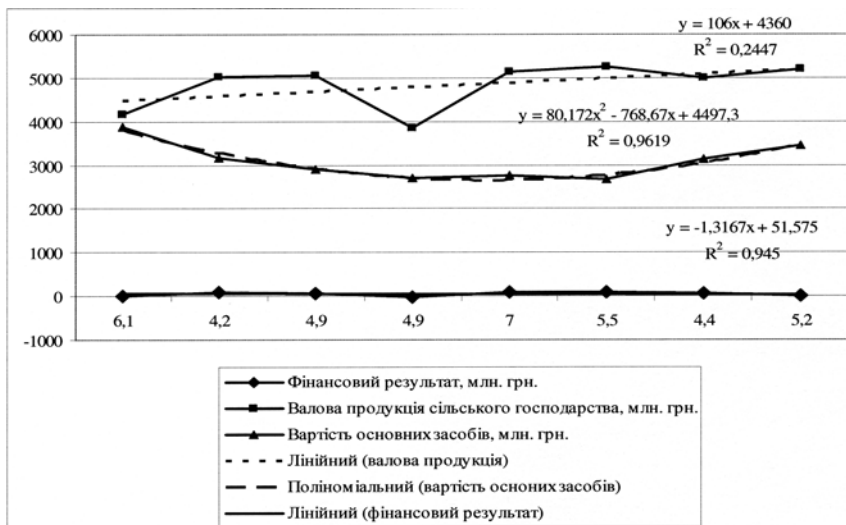

Рис. 1. Залежність основних показників розвитку сільського господарства від податкового навантаження

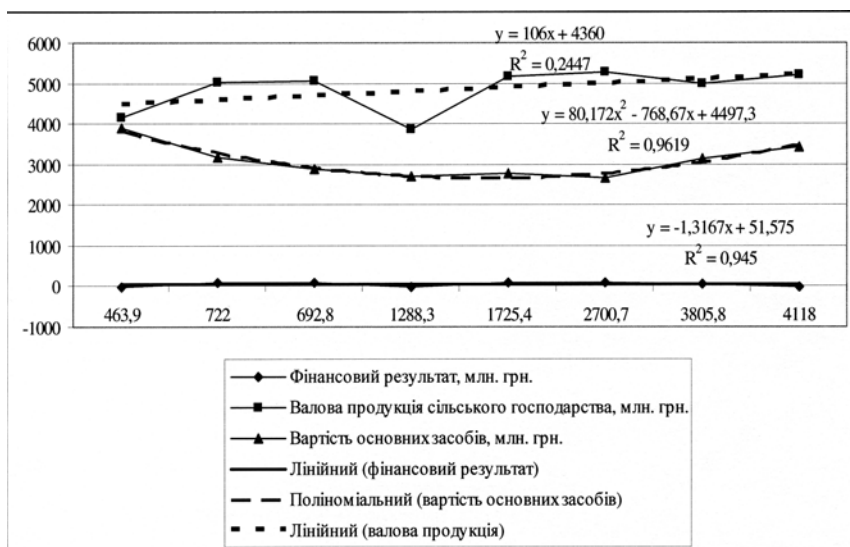

Рис. 2. Залежність основних показників розвитку сільського господарства від обсягів сплати ПДВ

Таблиця 3. Вплив бюджетоутворюючих податків та податкового навантаження на динаміку інвестицій в основний капітал у сільському господарстві

Факторна величина	Рівняння	R ²
ПДВ	$y = 17,021x + 83,4$	0,869
Податок на прибуток	$y = 1,6476x^2 + 3,8405x + 103,17$	0,8934
Податкове навантаження на економіку області	$y = 17,023x + 83,4$	0,889

Джерело: розрахунки автора

Таблиця 4. Залежність рентабельності галузей сільського господарства від рівня податкового навантаження на економіку області

Результуюча величина	Рівняння	R ²
Рентабельність сільського господарства	$y = -0,5423x^2 + 4,7887x - 5,4839$	0,2386
Рентабельність рослинництва	$y = -1,9667x + 13,175$	0,9288
Рентабельність тваринництва	$y = -0,794x^2 + 6,2012x - 6,4571$	0,4104

Джерело: розрахунки автора

є необхідним, при своєчасному їх застосуванні дасть позитивні результати. Оскільки оціночні показники однакового реагують на динаміку ПДВ і податку на прибуток, то застосування регулюючих податкових важелів має відбуватися по двох названих бюджетоутворюючих податках одночасно.

Література:

1. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: У 6 т. Т. 2: Соціальна спрямованість бюджетної політики / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Е.М. Ліанова та ін. Ред. кол. М.Я. Азаров (голова) та ін. — К.: НДФІ, 2004. — 376 с.

2. Гривківська О.В., Хлівна І.В. Джерела фінансового забезпечення розвитку малих фермерських господарств // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 7 (85). — С. 154—164.

3. Донецька область в графіках та діаграмах (1995 — 2006 роки). Статистичний збірник. Відп. за вип. В.В. Супіталова / Головне управління статистики у Донецькій області. — Донецьк, 2007. — 33 с.

4. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: Монографія. — К.: НІСД, 2003. — 368 с.

5. Кваснюк Б.Є. Інституційні фактори політики економічного зростання // Матеріали наукової конференції "Україна на порозі ХХІ ст.: уроки реформ та стратегія розвитку". — К.: НТУ "КПІ", — 2001. — С. 173—183.

6. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Донецькій області // www.donetskstat.gov.ua.

7. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: регіон. дослідж.: Монографія. — К.: Вид-во УАДУ, 2001. — 112 с.

8. Статистичний щорічник Донецької області за 2006 рік. // За ред. О.А. Зеленого. Головне управління статистики у Донецькій області. — Донецьк, 2007. — 397 с.

9. Фінанси Донецької області за 2006 рік / Головне управління статистики у Донецькій області // Відп. за випуск В.В. Авдєєва, Донецьк. — 2007. — 121 с.

10. Фінанси різних секторів економіки Донецької області за 2006 рік. Статистичний збірник № 7/168 // Головне управління статистики у Донецькій області // Відп. за вип. В.В. Авдєєва, Донецьк. — 2007. — 69 с.

11. Фінанси різних секторів економіки Донецької області за 2007 рік. Статистичний збірник № 7/168 // Головне управління статистики у Донецькій області // Відп. за вип. В.В. Авдєєва, Донецьк — 2008. — 72 с.

12. Хлівна І.В. Формування і використання фінансових ресурсів фермерських господарств: Автореф. канд. ек. наук. 08.00.04 — економіка та управління підприємствами. — К.: ПВНЗ "Європейський університет", 2008. — 20 с.

Стаття надійшла до редакції 19 січня 2009 р.